

Quo vadis? Dilemma's rond alternatieven voor voorlopige hechtenis¹

ERIC MAES^a
ALEXIA JONCKHEERE^b

Panopticon, 38 (6), 401-411
© 2017 Maklu | ISSN 0771-1409 | November 2017

- ^a Kernredactielid, Panopticon en Onderzoeker/werkleider, Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) (Corresp.: eric.maes@just.fgov.be)
- ^b Onderzoeker/werkleider, Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC)

VAN QUOTA GESPROKEN...

“Minister Geens wil quota invoeren. Minder aanhoudingen tegen overbevolking in gevangnissen”, kopt Het Nieuwsblad op de voorpagina van zijn ochtendeditie begin juni van dit jaar (DE BOCK, 2017a). Een artikel dat in verkorte versie ook wordt overgenomen door De Standard enkele pagina's verderop in die krant, met als titel 'Geens wil quota voor aanhoudingen' (DE BOCK, 2017b). Al op een studiedag die eind 2015 aan de ULB wordt georganiseerd, specifiek rond de thematiek van de voorlopige hechtenis en alternatieven ervoor, wordt door Damien VANDERMEERSCH (voormalig onderzoeksrechter en thans advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie) een lans gebroken voor een radicale beperking van de individuele beslissingsruimte voor onderzoeksrechters en -gerechten door middel van een zogenaamde quota-regeling of penitentiaire maximumcapaciteit voor voorlopig gehechten. Hij stelt immers: “si l'on considère que le nombre total de détentions préventives est excessif, il faut abandonner une approche fondée sur l'examen des cas individuels pour s'engager dans une gestion globale du phénomène à travers l'instauration de critères contraignants ne laissant plus de marge d'appréciation individuelle”² (zie hiervoor, in iets andere maar gelijkgestemde bewoordingen, ook VANDERMEERSCH, 2016: 245-247).

- 1 Deze bijdrage is geïnspireerd op vroegere presentaties (MAES & JONCKHEERE, 2012; MAES, 2013; JONCKHEERE & MAES, 2017b), en is – tenzij andere uitdrukkelijke bronvermeldingen – voornamelijk ook gebaseerd op (empirisch) onderzoek in het kader van het project 'Towards Pre-trial Detention as Ultima Ratio' (DETOUR), gefinancierd door de Europese Commissie binnen het Justice Programme 2014 (JUST/2014/JACC/AG/PROC/6606). Hoewel het (beperkt) empirisch onderzoek geen veralgemeningen toelaat, biedt het wel belangrijke inzichten en beschouwingen over verder te exploreren praktijken rond alternatieven voor de voorhechtenis. Over de resultaten zal uitgebreider worden gerapporteerd in nationale rapporten, die gepubliceerd zullen worden op de projectwebsite (www.irks.at/detour/publications.html). De stof voor deze bijdrage werd bijgehouden tot op 15 november 2017.
- 2 Mededeling op het colloquium 'Détenção preventiva: comment sans sortir?', Brussel, Université Libre de Bruxelles (ULB), 4 december 2015 (co-organisatie Centre de recherches criminologiques, Syndicat des avocats pour la démocratie en Association syndicale des magistrats).

Naar aanleiding van boven vermeld persartikel dat binnen politieke en justitiekringen al snel voor de nodige ophef zorgt (VAN CAUWENBERGHE, 2017; BELGA: 2017; DE BOCK, 2017b), bericht Wetstraatjournalist Ivan DE VADDER, nog diezelfde dag in juni, wat later op de middag, op de website van de VRT-Nieuwsdienst over een 'merkwaardig moment' in een 'muisstille' Kamer (DE VADDER, 2017). In een repliek op het bewuste persbericht verklaart de minister tijdens zijn speech in plenaire zitting, die blijkbaar veel indruk maakt, namelijk niet minder dan het volgende: "Zullen wij nu verkrachters en barabassen vrijlaten in ruil voor een of andere pedofiel? (...), denkt u nu echt dat uw minister van Justitie, met het soort perscommuniqués dat daarover verspreid wordt, in staat is tot zoveel waanzin, denkt u dat nu echt?" (Kamer, 2017a: 22), en verder: "Ik ben dus geen voorstander [van quota]. Ik verwijs ernaar [naar een voorstel door een expertengroep³]." (Kamer, 2017a: 24). Neemt de minister met deze verklaring definitief afstand van de 'harde' – en allicht meest extreme – lijn om het aantal voorlopig gehechten in onze gevangenissen (met enige zekerheid) te beperken?

... NAAR (MINDER?) REVOLUTIONAIRE IDEEËN

In elk geval stuurt hij in maart 2015 in zijn eigen *Justitieplan*, en in navolging van zijn vroegere collega's op het departement Justitie, zelf ook al een ingrijpend voorstel tot hervorming van het systeem van voorlopige hechtenis de wereld in. Het voornemen is om voorlopige hechtenis niet langer meer mogelijk te maken in bepaalde gevallen, maar te vervangen door elektronisch toezicht. En, in andere gevallen waar voorlopige hechtenis wel nog mogelijk zou zijn, is het de bedoeling dat de duur ervan wettelijk aan banden wordt gelegd, of nog, de verlenging ervan na verloop van tijd onderworpen wordt aan een bijzondere motiveringsverplichting door de rechter (GEENS, 2015: 53-54). Weliswaar zijn deze voorstellen in vergelijking met de gelanceerde idee van een quotaregeling veel minder (nog te weinig?) revolutionair. Maar daarom zijn ze niet minder gecontesteerd binnen sommige geledingen van de magistratuur en daarbuiten (ARNOUDT, 2015).

Geens zijn recente voorgangers op het departement Justitie hebben vroeger, vanaf het begin van de eeuwwisseling, (natuurlijk) ook al eens nagedacht over specifieke beleidsmaatregelen en wetgevende ingrepen die het gebruik van de voorlopige hechtenis zouden kunnen inperken (MAES & JONCKHEERE, 2011b; MAES, 2012). Niet zelden ook geïnspireerd door buitenlandse voorbeelden, werd de afgelopen twintig jaar bijvoorbeeld serieus geflirt met de idee van een optrekking van de 'toelaatbaarheidsdrempel' voor toepassing van voorlopige hechtenis (Verwilghen), een beperking van de maximumduur van voorlopige hechtenis (Verwilghen/Onkelinx), het opstellen van een negatieve dan wel positieve misdrijflijst met opgave van misdrijven waarvoor voorlopige hechtenis niet langer meer of juist nog wel mogelijk zou kunnen zijn (Onkelinx), de invoering van elektronisch toezicht als nieuwe uitvoeringsmodaliteit van een aanhoudingsmandaat of als complement bij een vrijlating onder voorwaarden (Vandeurzen/De Clerck), ..., of nog, de uitbreiding van de arrestatietermijn van 24 uur naar 48, of zelfs 72 uur (GEENS, 2015: 54). Het ene voorstel werd met al meer concreet resultaat dan het andere vertaald in fundamenteel nieuwe wetgeving (zie, elektronisch toezicht als uitvoeringsmodaliteit van een aanhoudingsmandaat (Wet 27 december 2012, *BS* 31 januari 2013), en de recente goedkeuring door het Parlement van de uitbreiding van de arrestatietermijn naar 48 uur (*Parl. St. Kamer*, 2016-2017, 2611/001; *Parl. St. Senaat*, 2016-2017, 363/001; Kamer, 2017b: 93-94; Senaat, 2017: 9-28, 47)). Wellicht omdat een aantal

3 Van wie de idee trouwens ook niet zomaar uit de lucht komt gevallen. Zie bv. de vroegere Nederlandse praktijk van de 'heenzendingen' (KOMMER, 1994) en – niet beperkt tot voorlopig gehechten – het voorstel in onder meer de 'Proeve van voorontwerp van beginselenwet' (DUPONT, 1998).

van de gelanceerde ideeën die uiteindelijk het *Staatsblad* niet haalden, net zo min als quota, als 'sociaal wenselijk' en/of 'politiek acceptabel' werden gecatalogeerd (MAES, DAENINCK, DELTENRE & JONCKHEERE, 2007: 40).

BACK TO THE NINETIES: UITEINDELIJK EEN GESLAAGD RECEPT?

Ook al voordien braken politici zich het hoofd over legistische remedies. Bijna een kwart eeuw vóórdat het elektronisch toezicht operationeel werd, per 1 januari 2014, én pas vele decennia na invoering van de borgsom, zag in 1990 een (nieuw) alternatief voor voorlopige hechtenis het levenslicht, de zgn. 'vrijlating of invrijheidstelling onder voorwaarden' (Wet voorlopige hechtenis, BS 14 augustus 1990). Dit gebeurde, zoals zo vaak, onder meer vanuit de overweging om het – als té excessief ervaren – gebruik van de voorlopige hechtenis in te dijken (*Parl. St. Senaat*, 1988-89, nr. 658/2, 15). Waar hebben we dit intussen nog gehoord?

De vraag rijst echter of de destijds geuite ambitie om het aantal voorlopige hechtenissen terug te dringen, in de praktijk ook is waargemaakt, nu bijna 30 jaar na datum. Beschikbare cijfergegevens doen alvast geloven van niet, wel integendeel! In 2014 verblijven in de Belgische gevangenis op dagbasis gemiddeld 3.625 gedetineerden (incl. enkele minderjarigen) in voorlopige hechtenis (DGEPI, 2015: 50), eind 2014 worden 2.479 personen door de Justitiehuizen opgevolgd in het kader van een maatregel van vrijheid onder voorwaarden, en 105 gedetineerden ondergaan hun voorlopige hechtenis buitenshuis onder de vorm van elektronisch toezicht (DIENST JUSTITIEHUIZEN, 2015: 74 en 96). Dit betekent dat dan in totaal meer dan 6.200 personen onder één of andere vorm van 'justitiële controle' staan in afwachting van een definitief vonnis. Cijfers over het aantal personen die onder borgstelling zijn vrijgekomen of die enkel controlerende voorwaarden (verbodsbepalingen of 'politioenele' voorwaarden) dienen na te leven zonder tussenkomst van de justitiehuizen, zijn niet beschikbaar en hierin dus niet meegerekend, waardoor het globale plaatje bijgevolg nog een zekere onderschatting inhoudt. Ter vergelijking, in 1990, toen er van vrijheid onder voorwaarden en elektronisch toezicht in de praktijk nog geen sprake was, verbleven er 'slechts' iets meer dan 1.800 beklaagden in onze gevangenis. Met andere woorden is het aantal personen onder justitieel toezicht in de fase vóór definitieve berechting over een periode van bijna dertig jaar meer dan verdrievoudigd. Kijken we naar het jaarlijks aantal opsluitingen en alternatieven (vrijheid onder voorwaarden) opgevolgd door de Justitiehuizen, dan zien we dat in 2014 iets meer dan 11.600 opsluitingen plaatsvonden in het kader van voorlopige hechtenis (beklaagden en gelijkgestelden, met name niet-definitief veroordeelden), terwijl het aantal nieuwe VOV-mandaten dan bijna de kaap van de 5.000 rondt (tegenover iets meer dan 600 in 1995) (MAES, JONCKHEERE, DEBLOCK & HOVINE, 2016: 27). Een gelijkaardige tendens, zij het voor gevangenisstraffen en straffen in de gemeenschap, werd voor Europa over de periode 1990-2010 ook al vastgesteld door AEBI, DELGRANDE en MARGUET (2015: 575), wanneer zij opmerken dat "(...) *both the number of persons serving community sanctions and the number of inmates have continuously increased in almost all European countries (...)*," en "[a] comparison with the evolution of crime rates shows that the latter cannot explain such trends and suggests that, instead of being alternatives to imprisonment, community sanctions have contributed to widening the net of the European criminal justice systems."

EVOLUTIES EN PRAKTIJKEN ROND ALTERNATIEVEN VOOR VOORHECHTENIS

Het lijkt op het eerste gezicht – zonder concrete aanwijzingen voor een substantiële stijging van de (algemene) criminaliteitscijfers (bv. DAEMS, MAES & ROBERT, 2013: 243-244) – een merkwaardige paradox te zijn dat de 'alternatieven', en *in casu* de 'vrijheid onder voorwaarden',

heel sterk aan ‘populariteit’ winnen, terwijl ook de gevangenis nog steeds (even) gretig af-trek vindt. Nochtans kunnen hiervoor in de Belgische context verschillende mogelijke verklaringen worden aangevoerd.

Verschuivingen in maatschappelijke gevoeligheid, verwachtingen vanuit de publieke opinie (en met name ook sociale media) en soms scherpe berichtgeving in de meer traditionele media leggen veel druk op en/of hebben effectief invloed op het beleid van parket (en rechter?). Klassieke afhandelingsmodaliteiten op het niveau van het openbaar ministerie leggen het op die manier, bij specifieke criminaliteitsfenomenen (zoals bv. intrafamiliaal geweld, vluchtmisdrijf⁴), steeds vaker, of nog altijd, af tegen de vordering tot gerechtelijk onderzoek met verzoek tot aanhouding⁵. Dat parketmagistraten in hun vordering zelf alternatieven voorstellen of suggereren lijkt eerder uitzondering dan regel te zijn, zeker in het verdere verloop van de procedure (periodieke verschijningen voor Raadkamer), nadat een onderzoeksrechter al heeft beslist tot voorhechtenis.

Als plausibele verklaring voor het grote aantal aanhoudingsmandaten (én alternatieven) wijzen parket- en onderzoeksmagistraten ook al eens op een mogelijks grotere sensibilisering en aangiftebereidheid bij slachtoffers van welbepaalde delicten (seksuele feiten, intrafamiliaal geweld,...), toenemende ophelderingsgraad door vooruitgang in technieken van het forensisch en opsporingsonderzoek, en wijzigingen in de aard van criminaliteit (bv. een sterker internationaal, georganiseerd karakter, met name in het kader van mensensmokkel, drughandel en -productie, vermogenscriminaliteit,...). En, ook al is de binnen kringen van magistraten fel bekritiseerde politiek in verband met uitvoering van ‘korte’ gevangenisstraffen (niet-uitvoering, omzetting in elektronisch toezicht, soepele toekenning van voorlopige invrijheidstelling) niet noodzakelijk een directe aanleiding om iemand dan maar via voorhechtenis toch voor enige tijd achter de tralies te krijgen, onrechtstreeks speelt het kennelijk wel (MAES, MINE, DE MAN & VAN BRAKEL, 2011: 10-11; BURSSSENS, 2011: 60; TANGE, 2011: 82). Als middel om aan herhaaldelijk recidiverend gedrag van wie verondersteld werd zijn straf te ondergaan in de gevangenis, op zijn minst toch voor even, een halt toe te roepen. Volgens sommigen kan een korte kennismaking met de binnenmuren van de gevangenis trouwens sowieso geen kwaad, maar wordt er zelfs een educatief, want ontradend, effect van verwacht (MAES, MINE, DE MAN & VAN BRAKEL, 2011: 10).

Advocaten zullen veelal beargumenteren dat van voorlopige hechtenis nog steeds té veel gebruik wordt gemaakt, dat het criterium van absolute ‘noodzaak’ voor de openbare veiligheid (vaak nauwelijks of helemaal niet – althans afzonderlijk en dus specifiek – wordt gemotiveerd (VAN ROEYEN & VANDER BEKEN, 2014: 204-205), dat het debat over ernstige aanwijzingen van schuld (soms) onvoldoende diepgaand wordt gevoerd en daarom te wensen overlaat, en/of dat criteria van gevaar op recidive en onttrekking veel te makkelijk en soepel worden ingevuld. Anderzijds is het ook zo dat advocaten van de verdediging zelf (noodgedwongen?) bijdragen tot een zeker *net-widening*-effect, door niet langer te gaan voor een

4 Zie bv. ook nog heel recent de oproep van de vereniging Ouders van Verongelukte Kinderen om verdachten bij dodelijke ongevallen mét vluchtmisdrijf, onder invloed van alcohol of drugs, meteen achter de tralies te zetten (X, 2017).

5 Zie voor evoluties van bij de politie/parket aangemelde zaken en door het parket aan de zaak gegeven oriëntaties in de sfeer van intrafamiliaal geweld (partnergeweld) bijvoorbeeld: BERTELOOT, SIVRI, BROUCKER & GAZAN (2009) en DE RUE, LECLERCQ, MOYAERT & MOERMANS (2017). Belangrijk in dit verband is dat er niet alleen een zeer gevoelige toename is van het aantal aangemelde zaken (BERTELOOT, SIVRI, BROUCKER & GAZAN, 2009: 35), maar eveneens dat parketten, in plaats van de oplegging van een tijdelijk ‘huisverbod’, regelmatig zwaarder ingrijpen prefereren, nl. door de onderzoeksrechter te adiëren met vraag tot aanhouding (DE RUE, LECLERCQ, MOYAERT & MOERMANS, 2017: 31 e.v.).

vrijlating zonder meer, maar in hun verdedigingsstrategie het zekere voor het onzekere te kiezen en alternatieven te bepleiten. Ook al omdat oude gewoontes (lees: vragen om vrijheid 'zonder' voorwaarden) tegenwoordig *not done* en dus quasi volledig uit de mode zijn. Niet zelden wordt daarbij een zekere progressiviteit ingebouwd, waarbij indien nodig het strengere elektronisch toezicht als pasmunt wordt gebruikt om weifelende magistraten alsnog over de streep te trekken en opsluiting in de gevangenis te vermijden. En in sommige gevallen lukt dit ook...

Ook al worden alternatieven vaak bepleit en uiteindelijk veelvuldig opgelegd, meestal worden dergelijke maatregelen pas toegekend na verloop van tijd, na een voorafgaande periode van voorhechtenis in de gevangenis. Onderzoek in een aantal (Franstalige) arrondissementen wijst zo onder meer uit dat, een enkele uitzondering niet te na gesproken, zo'n 60 tot 80% van de VOV-maatregelen wordt voorafgegaan door detentie (JONCKHEERE & MAES, 2017a: 153). Structurele problemen om alternatieven in de praktijk te brengen, zijn hieraan niet vreemd. Deze belemmeringen hebben onder meer betrekking op het gebrek aan adequate extra-penitentiaire voorzieningen in de sector van geestelijke gezondheids- en welzijnzorg in bepaalde regio's, té geringe beschikbare capaciteit en lange wachtlijsten, moeilijkheden om intakegesprekken (in de gevangenis) georganiseerd te krijgen voor voorlopig gehechten, het simpele gegeven dat sommige verdachten zelf geen vragende partij zijn of alleszins moeilijk te 'motiveren' zijn, taalproblemen, en strikte exclusiecriteria ten aanzien van cliënten met multiple problemen, ten aanzien van justitiecliënteel in het algemeen (omdat externe druk onvoldoende blijkt zou geven van intrinsieke motivatie), of nog, specifiek voor voorlopig gehechten, afwijzing omdat ze nog niet definitief veroordeeld zijn en voor hen vooralsnog nog steeds een vermoeden van onschuld geldt,...

Elektronisch toezicht op zijn beurt, formeel gezien geen alternatief maar een uitvoeringswijze van een aanhoudingsmandaat, is tot nog toe, en heel zeker, veel minder populair dan het regime van 'vrijheid onder voorwaarden'. Alleszins naar Belgische normen, in vergelijking met de strafuitvoeringspraktijk, blijft het in de fase vóór berechting vrij beperkt toegepast: op 8 juni laatstleden stonden in dit kader 215 verdachten onder elektronisch toezicht⁶, tegenover rond de 3.500 gedetineerden in voorlopige hechtenis in de gevangenis. In het jaar 2016 werden binnen deze context zo'n 800 verdachten onder elektronisch toezicht geplaatst, tegen meer dan 10.000 aanhoudingsmandaten: 'peanuts' met andere woorden, zoals Open VLD-Kamerlid Sabien LAHAYE-BATTHEU het zeer recent nog verwoordde (VAN DEN EYNDE & ROMANS, 2017; LAHAYE-BATTHEU, 2017). Ook de sterk uiteenlopende praktijken naargelang gerechtelijk arrondissement/'moedergevangenis' vallen erg op: in Vlaanderen overwegend toegepast in Antwerpen (Antwerpen, Mechelen en Turnhout) en Limburg (Hasselt), maar niet of nauwelijks in West- en Oost-Vlaanderen, en Leuven. Voor de, globaal genomen, eerder marginale toepassing zijn verschillende (en vaak trouwens ook goede) redenen te vinden. Sommige magistraten zijn (nog) niet echt vertrouwd met de maatregel, en in het bijzonder de technologische (on)mogelijkheden, en op dit vlak wordt ook geen systematische actieve 'wervingspolitiek' (meer) gevoerd vanuit de monitoring-centra. Wellicht speelt ook de vrees voor bijkomende administratieve werklast een niet te onderschatten rol. Enig risico op recidive, onttrekking en collusie kan niet (absoluut) worden uitgesloten, en om dit te vermijden biedt opsluiting in de gevangenis dan ook een meer zekere oplossing. Hetzelfde

6 Data werden verkregen via het *Vlaams Centrum Elektronisch Toezicht* (VCET) en het *Centre de Surveillance Electronique* (CSE). Zie meer uitgebreid over de thematiek van het elektronisch toezicht in het kader van de voorhechtenis ook de presentatie tijdens de DETOUR-workshop te Wenen op 29 juni 2017 (MAES, JONCKHEERE & DEBLOK, 2017, consulteerbaar op de website www.irks.at/detour).

is waar voor 'vrijheid onder voorwaarden'. Maar daar geldt in ieder geval dat het in dat kader soepeler in te vullen regime meer ruimte biedt om zogenaamd 'aanklampend', re-integratie-bevorderend en recidive-beperkend te werken, waardoor het vaak ook als een veel aantrekkelijker alternatief wordt gezien. Het elektronisch toezicht laat dit in zijn huidige vorm niet toe. En door strikte regels in verband met toegestane verplaatsingen buitenshuis (namelijk, enkel in functie van onderzoeksdoeleinden, medische redenen of overmacht) is van individualisering en proportionele toedeling hoegenaamd geen sprake. Geen werk, opleiding, therapie, zelfs geen mogelijkheid om boodschappen te doen of de kinderen naar school te brengen. Biedt zulk strikt regime van permanente opsluiting op een toegewezen locatie buiten de gevangenis een werkelijke meerwaarde? In elk geval wordt het potentiële toepassingsgebied op die manier erg beperkt, en blijven vermeende voordelen (maar ook nadelen, zoals *net-widening/strengthening*-effecten?) die aan een klassieke vrijheid onder voorwaarden worden toegeschreven bij elektronisch toezicht volledig achterwege.

De penitentiaire situatie van vreemdelingen zonder vast verblijf in België vraagt bijzondere aandacht. Het gaat om een (aangroeiende) groep die vaak trouwens als één van de 'oorzaken' wordt aangewezen om het hoge aantal voorlopig gehechten te kunnen verklaren. Niet alleen bestaat 44,8% van de totale gevangenispopulatie (DGEPI, 2016: 39) en meer dan 55% van de populatie beklaagden (en gelijkgestelden) uit niet-Belgen (AEBI, TIAGO & BURKHARDT, 2016)⁷. Veel van de niet-Belgische voorlopig gehechten beschikken ook niet over regulier verblijf in België. Voor 2013 rapporteren DE RIDDER en BEYENS (2014: 196) zo bijvoorbeeld dat 34,4% van de totale beklaagdenpopulatie geen verblijfsrecht heeft. Deze 'illegale' vreemdelingen vallen zo goed als altijd uit de boot voor toepassing van vrijheid onder voorwaarden – want vrijheid onder voorwaarden wordt overwegend, vaak in zelfs tot rond de 90% van de gevallen, alleen maar aan Belgen toegekend (JONCKHEERE & MAES, 2010: 122; MAES & JONCKHEERE, 2011: 40-41; DELGRANDE & AEBI, 2009: 28) – terwijl zij voor plaatsing onder elektronisch toezicht klaarblijkelijk evenmin in aanmerking komen. Omdat, ... elektronisch toezicht minstens een verblijfplaats in België vereist; ... vrijstelling onder voorwaarden volgens velen moeilijk te rijmen valt met een verblijfsstatuut waaraan vaak een risico op onttrekking of ontvluchting wordt verbonden, contradictorisch is met beslissingen van andere instanties op vlak van migratiepolitiek, en (daarom ook juist) een effectieve gedwongen uitzetting kan inhouden; en, omdat bovendien, ... internationale instrumenten zoals het Europees aanhoudingsmandaat als ongeschikt of ontoereikend worden geacht om een inhechtenisneming tot aan veroordeling en einde van de strafuitvoering (op Belgisch grondgebied) te vermijden. Af te wachten valt of het – pas recent in nationale wetgeving omgezette – *European Supervision Order* (EU-Framework Decision 2009/829/JHA van 23 oktober 2009; Wet 23 maart 2017, BS 19 mei 2017) het tij hier kan doen keren. In de praktijk lijkt alleszins tot nog toe enkel de borgsom nu en dan enig soelaas te bieden (als een soort van geanticipeerde straf?), zij het veelal pas na een (al dan niet langdurige) voorafgaande periode van opsluiting.

KRITISCHE GELUIDEN OVER ALTERNATIEVEN

'Alternatieven' voor voorlopige hechtenis, zoals de vrijheid onder voorwaarden, zijn zeker niet zonder kritiek. Ook al mogen sommige verdachten, bij een onmiddellijke, snelle justitiële reactie, kort na de feiten of arrestatie, en met mogelijk gunstige straftoemetingssuitkomsten bij succesvol verloop in hun achterhoofd, dan misschien nog wel meer vatbaar of

⁷ Het gaat om 1.785 vreemdelingen in voorlopige hechtenis (Table 4, p. 69) op een totaal van 3.199 voorlopig gehechten (Table 5, p. 73: 2.655 beklaagden en 544 niet-definitief veroordeelden) (AEBI, TIAGO & BURKHARDT, 2016).

gemotiveerd zijn om in het kader van een vrijheid onder voorwaarden aan een vermoede achterliggende problematiek te werken. Niet enkel het gewenste reducerend effect van dergelijke alternatieven op de gevangenispopulatie in voorhechtenis lijkt echter uit te blijven, rondom 'alternatieven' voor de voorlopige hechtenis, meer bepaald de vrijheid onder voorwaarden, rijzen nog tal van andere vragen.

Vaak worden vrij veel en een brede variëteit aan voorwaarden opgelegd, er lijkt de laatste jaren ook sprake te zijn van een 'verzwaring' van opgelegde voorwaarden (ADMINISTRATION GÉNÉRALE DES MAISONS DE JUSTICE, 2016: 61). En vele voorwaarden getuigen van een eerder therapeutische en/of zelfs repressief-punitieve inslag (JONCKHEERE & MAES, 2017a: 154-158). Soms hebben ze dan ook veel weg van werkelijke probatiemaatregelen zoals die worden opgelegd wanneer rond schuld geen twijfel meer heerst (ADMINISTRATION GÉNÉRALE DES MAISONS DE JUSTICE, 2016: 61), en lijken ze bijgevolg eerder uit te gaan van een '*presumption of guilt*' (OPEN SOCIETY, 2014⁸).

En, hoewel voor VOV-maatregelen dezelfde wettelijke criteria gelden als voor voorlopige hechtenis in de gevangenis of onder elektronisch toezicht, meestal worden ze initieel opgelegd voor langere periodes (in beginsel het wettelijk maximum van 3 maanden), worden ze regelmatig verlengd (DAVREUX, 2016: 120-121), en duren ze daardoor in de praktijk gemiddeld genomen ook langer dan voorhechtenis (in de gevangenis) (JONCKHEERE, 2012: 85; MAES & JONCKHEERE, 2010). Dit gebeurt zonder dat de periode ondergaan onder het 'alternatief', wordt afgetrokken van de uiteindelijk uitgesproken straf (ADMINISTRATION GÉNÉRALE DES MAISONS DE JUSTICE, 2016: 61), laat staan dat de verdere noodzaak ervan even frequent wordt gecontroleerd als de voorhechtenis zelf, of dat enige compensatie mogelijk is naar het beeld van de 'onwerkdadige' hechtenis.

IS ER EEN WEG TERUG?

Het mag duidelijk zijn dat elk (vermeend) voordeel toch ook zijn nadeel heeft (MAES & JONCKHEERE, 2011a: 106).

Indien de idee van een quotaregeling definitief wordt afgeschoten, hoe moet het dan verder met alternatieven voor de voorhechtenis?

Quo vadis, ...?

Naar behoud, of zelfs een uitbreiding, van een menukaart vol gerechten waaraan nog tal van onaangename geurtjes hangen? Of eerder, terugkeer naar een *ancien regime* waar enkel plaats was voor duidelijke keuzes?

Een moeilijk dilemma...

Want, ... moet ook het alternatief uiteindelijk geen *ultimum remedium* blijven?

8 MYERS (2013) verwijst in dit verband o.m. ook naar HUCKLESBY (1994) die vaststelde dat advocaten vaak een groot aantal voorwaarden voorstellen, die al dan niet te relateren zijn aan gronden voor detentie, om op die manier hun cliënt vrij te krijgen. Maar, "[t]he conditions [...] seem to be unjustly punitive, are widening the net of social control, lack relevance, do not achieve their objectives and are largely unenforceable." (p. 54)

REFERENTIES

Literatuur

- ADMINISTRATION GÉNÉRALE DES MAISONS DE JUSTICE (2016). *Rapport Annuel 2015*. Brussel: Fédération Wallonie-Bruxelles.
- AEBI, M., DELGRANDE, N. & MARGUET, Y. (2015). Have community sanctions and measures widened the net of the European criminal justice systems? *Punishment & Society*, 17(5), 575-597.
- AEBI, M. F., TIAGO, M. M. & BURKHARDT, C. (2016). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2015*. Strasbourg: Council of Europe. Verkregen op 29 november 2017, via http://wp.unil.ch/space/files/2017/04/SPACE_I_2015_FinalReport_161215_REV170425.pdf
- ARNOUDT, R. (2015). Interessante punten, maar men moet realistisch blijven. *Deredactie.be*, 19 maart. Verkregen op 29 november 2017, via <http://deredactie.be/permalink/1.2276135>
- BELGA (2017). *Voorlopige hechtenis wordt goed toegepast, maar er is meer alternatieve opvang nodig* [overgenomen door *Gazet van Antwerpen*], 1 juni. Verkregen op 15 november 2017, via www.gva.be/cnt/dmf20170601_02907305
- BERTELOOT, K., SIVRI, S., BROUCKER, M.-R. & GAZAN, F. (2009). *Syntheseverslag. Evaluatie van de gemeenschappelijke omzendbrief COL 4/06 van de Minister van Justitie en het College van Procureurs-generaal betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld*. Brussel: Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid.
- BURSENS, D. (2011). Voorlopige hechtenis (z)onder voorwaarden. Onderzoekers en actoren in debat. In E. MAES & A. JONCKHEERE (Eds.) (m.m.v. D. BURSENS, B. MINE & C. TANGE). *De voorlopige hechtenis en haar alternatieven. Onderzoekers en actoren in debat* (pp. 57-72). Gent: Academia Press.
- DAEMS, T., MAES, E. & ROBERT, L. (2013). Country survey. Crime, Criminal Justice and Criminology in Belgium. *European Journal of Criminology*, 10(2), 237-254.
- DAVREUX, S. (2016). Les alternatives à la détention préventive : réalités et perspectives de travail au sein des maisons de justice. In L. AUBERT (Ed.). *Détention préventive: comment sans sortir?* (Collection 'Galets rouges') (pp.115-141). Bruxelles: Bruylant.
- DE BOCK, S. (2017a). Minister Geens wil quota invoeren. Minder aanhoudingen tegen overbevolking in gevangenis. *Het Nieuwsblad*, 1 juni.
- DE BOCK, S. (2017b). Geens wil quota voor aanhoudingen. *De Standaard*, 1 juni.
- DELGRANDE, N. & AEBI M. (2009). Le statistiche sui detenuti stranieri in Europa (1989-2006). In S. PALI (Ed.). *Razzismo democratico. La persecuzione degli stranieri in Europa* (pp. 21-34). Milano: Agenzia X.
- DE RIDDER, S. & BEYENS, K. (2014). 'Illegalen' in de gevangenis. Een eerste analyse van de gevangenispopulatie in België op basis van de verblijfstatus. In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTENRE, E. DEVROE, J. FORCEVILLE, W. HARDYNS, R. KERKAB, E. MAES, D. MOONS, J. PLESSERS, S. PLEYSIER, P. PONSAERS, E. VAN DAEL & A. VERHAGE (Eds.) (2014). *Criminografische ontwikkelingen III: van (victim)survey tot penitentiaire statistiek* (pp. 175-199). Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- DE RUE, M., LECLERQ, I., MOYAERT, P. & MOERMANS, G. (2017). À quelles conditions le dispositif d'interdiction temporaire de résidence permet-il de lutter contre la violence intrafamiliale ?, Evaluation qualitative fondée sur l'expérience des magistrats. Brussel: Steundienst Openbaar Ministerie/Service d'Appui du Ministère Public. Verkregen op 29 november 2017, via http://www.om-mp.be/sites/default/files/u1/20170622_rapport_evaluation.pdf
- DE VADDER, I. (2017). Merkwaardig moment, Kamer muisstil tijdens speech van Geens, *Deredactie.be*. Verkregen op 15 november 2017, via <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/videozone/programmas/villapolitica/2.50125> <http://deredactie.be/permalink/2.50125?video=1.2994265>

- DGEPI (DIRECTORAAT-GENERAAL PENITENTIAIRE INRICHTINGEN) (2015). *Jaarverslag 2014*. Brussel: FOD Justitie.
- DIENST JUSTITIEHUIZEN (2015). *Jaarverslag 2014*. Brussel: Vlaamse Gemeenschap, Departement Volksgezondheid, Welzijn en Gezin.
- DUPONT, L. (1998). Proeve van Voorontwerp van Beginselenwet Gevangeniswezen en Tenuitvoerlegging van Vrijheidsstraffen. In L. DUPONT (Ed.). *Op weg naar een beginselenwet gevangeniswezen* (pp. 17-229). Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- GEENS, K. (2015). *Het Justitieplan. Een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid*. Brussel: Federale Overheidsdienst Justitie.
- HUCKLESBY, A. (1994). The use and abuse of conditional bail. *The Howard Journal*, 33(3), 258-269.
- JONCKHEERE, A. (2012). Vrijheid onder voorwaarden als alternatief voor de voorlopige hechtenis. Gebruik en duur van de maatregel. *Panopticon*, 33(1), 85-90.
- JONCKHEERE, A. & MAES, E. (2010). Opgesloten of vrij onder voorwaarden in het kader van het vooronderzoek in strafzaken? Analyse van het profiel van verdachten onder aanhoudingsmandaat en vrij onder voorwaarden (VOV) op basis van justitiële databanken (jaar 2008). In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTENRE, L. DESCHAMPS, H. ELFFERS, J. FORCEVILLE, J. GOETHALS, R. KERKAB, E. MAES, S. PLEYSIER, P. PONSAERS & E. VAN DAEL (Eds.). *Criminografische ontwikkelingen: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek* [reeks *Panopticon Libri*, nr. 3] (pp. 107-140). Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- JONCKHEERE, A. & MAES, E. (2017a). Actualités autour des alternatives à la détention préventive. In Y. CARTUYVELS, C. GUILLAIN & T. SLINGENEYER (Eds.). *Les alternatives à la détention en Belgique: un état des lieux, à l'aune du Conseil de l'Europe* (dossier N° 25 de la *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*) (pp. 145-162). Bruxelles: la Charte.
- JONCKHEERE, A. & MAES, E. (2017b). *To release under conditions rather than to incarcerate? 17th Annual Conference of the European Society of Criminology* (panel session 'Pre-Trial Detention as Ultima Ratio – a Realistic Scenario in Europe?'). Cardiff: Glamorgan Building, 15 september.
- KOMMER, M.M. (1994). *Heenzendingen* [Onderzoek en beleid, nr. 129]. Arnhem: Gouda Quint bv/WODC.
- LAHAYE-BATTHEU, S. (2017). *Vorig jaar kregen 799 gedetineerden in voorlopige hechtenis een enkelband*. Vekregen op 29 november 2017, via <http://www.sabien-lahaye-battheu.be/nl/nieuws/2800/vorig-jaar-kregen-799-gedeteneerden-in-voorlopige-hechtenis-een-enkelband.html>
- MAES, E. (2012). Elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis. Enkele beschouwingen over een aantal juridisch-technische en praktisch-organisatorische aspecten. *Panopticon*, 33(2), 110-124.
- MAES, E. (2013). *Alternatieven voor de voorlopige hechtenis: zinvol, overbodig, zelfs onwenselijk ...?* Presentatie 4e Criminologisch Forum, Vlaamse Vereniging voor Criminologie. Gent: UGent, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 8 februari.
- MAES, E., DAENINCK, PH., DELTENRE, S. & JONCKHEERE, A. (2007). 'Oplossing(en)' gezocht om de toepassing van de voorlopige hechtenis terug te dringen. *Panopticon*, 28(2), 19-40.
- MAES, E. & JONCKHEERE, A. (Eds.) (m.m.v. BURSSENS, D., MINE, B. & TANGE, C.) (2011a). *De voorlopige hechtenis en haar alternatieven. Onderzoekers en actoren in debat*. Gent: Academia Press.
- MAES, E. & JONCKHEERE, A. (2011b). Op zoek naar juridische maatregelen om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen. In E. MAES & A. JONCKHEERE (Eds.) (m.m.v. D. BURSSENS, B. MINE & C. TANGE), *De voorlopige hechtenis en haar alternatieven. Onderzoekers en actoren in debat* (pp. 1-20). Gent: Academia Press.

- MAES, E. & JONCKHEERE, A. (2012). *Some observations and reflections on alternatives to pre-trial detention: the case of Belgium*. 12th Conference of the European Society of Criminology (panel session 'Alternatives for sentencing and pre-trial detention'). Bilbao: Bizkaia Aretoa, 13 september.
- MAES, E., JONCKHEERE, A., DEBLOCK, M. & HOVINE, M. (2016). *DETOUR: Towards Pre-Trial Detention as Ultima Ratio. 1st Belgian National Report*. Brussels: NICC/INCC. Verkregen op 29 november 2017, via http://www.irks.at/detour/Uploads/BE_1st_National_Report.pdf
- MAES, E., M.M.V. JONCKHEERE, A. & DEBLOCK, M. (2017). *Electronic monitoring & pre-trial detention in Belgium*, Presentatie 3e DETOUR-workshop, Wenen, 29 juni. Verkregen op 29 november 2017, via www.irks.at/detour
- MAES, E., MINE, B., DE MAN, C. & VAN BRAKEL, R. (2011). Naar elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis? Waarom de invoering ervan, vanuit het oogpunt van een vermindering van de gevangenispopulatie, misschien toch niet meteen de meest aangevozen strategie is. *Fatik, Tijdschrift voor Strafrecht en Gevangeniswezen*, 29(129), 6-14.
- MYERS, N. (2013). *Creating Criminality: The Intensification of Institutional Risk Aversion Strategies and the Decline of the Bail Process* (PhD-thesis). Toronto: University of Toronto, Centre for Criminology and Sociolegal Studies.
- OPEN SOCIETY (2014). *Presumption of Guilt: The Global Overuse of Pretrial Detention*. New York: Open Society Foundations. Verkregen op 29 november 2017, via <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/presumption-guilt-09032014.pdf>
- TANGE, C. (2011). De voorlopige hechtenis: 'minst slechte' oplossing binnen het kader van het strafrechtssysteem? In E. MAES & A. JONCKHEERE (Eds.) (m.m.v. D. BURSENS, B. MINE & C. TANGE). *De voorlopige hechtenis en haar alternatieven. Onderzoekers en actoren in debat* (pp. 73-104). Gent: Academia Press.
- VAN CAUWENBERGHE, K. (2017). Opinie. Waarom quota voor voorlopige hechtenis geen oplossing zijn. *De Morgen*, 1 juni.
- VAN DEN EYNDE & ROMANS (2017). Slechts 7% gedetineerden in voorarrest staat onder elektronisch toezicht. *Het Laatste Nieuws*, 11 september.
- VANDERMEERSCH, D. (2016). Les principes et les pratiques : un mariage (im)possible ? In L. AUBERT (Ed.). *Détention préventive: comment sans sortir?* (Collection 'Galets rouges') (pp.235-248). Bruxelles: Bruylant.
- VAN ROEYEN, S. & VANDER BEKEN, T. (2014). Een wet om aan te houden. Het beslissingsproces van onderzoeksrechters in het kader van de voorlopige hechtenis. *Panopticon*, 35(6), 502-519.
- X (2017). Vereniging Ouders van Verongelukte Kinderen: "Sluit daders van vluchtmisdrijf meteen op". *Het Nieuwsblad*, 11 september.

Wetgeving en beleid

- KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS (2017a). *Integraal verslag met vertaald beknopt verslag van de toespraken. Plenumvergadering*. Brussel, 1 juni 2017 (namiddag), CRIV 54 PLEN 171.
- KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS (2017b). *Integraal verslag. Plenumvergadering*. Brussel, 20 juli 2017 (namiddag), CRIV 54 PLEN 182 (met discussie en stemming over Voorstel tot herziening van artikel 12 van de Grondwet, ingediend door de heer Francis Delpérée, mevrouw Meryame Kitir en de heren Peter De Roover, Denis Ducarme, Servais Verherstraeten en Patrick Dewael, *Parl. Doc.*, Kamer, nr. 2611/1-5, 13 juli 2017).
- Parl. St. Kamer*, 2016-2017, 2611/001.
- Parl. St. Senaat*, 2016-2017, 363/001.
- Parl. St. Senaat*, 1988-89, nr. 658/2, *Verslag namens de Commissie voor de Justitie (door de heer Arts)*.
- SENAAT (2017). *Handelingen. Plenaire vergaderingen. Dinsdag 10 oktober 2017. Openingsvergadering*, nr. 6-33.

Wet 23 maart 2017 inzake de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op beslissingen inzake toezichtsmaatregelen uitgesproken als alternatief voor voorlopige hechtenis, *BS* 19 mei 2017

Wet 27 december 2012 houdende diverse bepalingen betreffende justitie, *BS* 31 januari 2013

Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis (“Wet voorlopige hechtenis”), *BS* 14 augustus 1990